

Socialistični privid

Zakaj je v socializmu več pohlepa kot v kapitalizmu?

Ko si moji prijatelji iz Evrope poskušajo predstavljati kapitalizem, ki bi obrzdal individualizem, ki jih tako moti v svobodni ekonomiji, govori o »družbenem trgu«. Toda ta fraza je odveč. Kateri trg pa ni družben? Končno mora podjetnik na prostem trgu – dosti bolj kot pa vladni birokrat ali centralni načrtovalec v socializmu – sebe podrediti željam in potrebam potrošnikov, če želi ustvariti dobiček. Podjetniki ne morejo niti enostransko določiti cene izdelkov, ki jih ponujajo na trgu – tega ne smejo storiti, če želijo s svojimi izdelki zaslužiti in ostati v poslu. Namesto tega cene in vrste izdelkov na trgu vodijo želje in potrebe potrošnikov, saj njihovi nakupi pokažejo, čemu dajejo prednost in kakšne so njihove vrednote.

Trg delovne sile je tudi družben. Če je družba razširila ekonomsko svobodo na vse svoje državljane, potem bodo lastni-

ki podjetij tekmovali z množico drugih podjetij in priložnosti z namenom potruditi se za pridobivanje in zadržanje svojih delavcev. Podjetnik in bodoči zaposleni se prostovoljno dogovorita za obojestransko sprejemljive pogoje, posledica tega je družbena vez, ki se imenuje odnos med delodajalcem in delojemalcem. Seveda je veliko trgov daleč od ekonomske svobode – dejansko stanje, ki pripelje do naslednjega: od nenehno zelo visokih profitnih marž v korist monopolističnih podjetij, ki jih ščiti država, do presežka umetno nizke cene delovne sile, s čimer revnim onemogočijo možnost dostopa do drugih podjetij in so tako v milosti in nemilosti velikih delodajalcev. V takšnih primerih nizko plačano delo v tovarni lahko predstavlja najboljšo in najsvetlejšo priložnost za revne, torej rešitev ni v zaprtju tovarn. Rešitev je vztrajanje na poti večje ekonomske svobode za revne,

da lahko postanejo iskalci zaposlitvenih možnosti med številnimi ponujenimi priložnostmi, kar obstaja v svobodnem in razvitem gospodarstvu.

Prosti trg delovne sile spodbuja delodajalce do boljšega odnosa do zaposlenih – da se do njih lepše vedejo –, kajti zavedajo se, da imajo delavci tudi druge priložnosti za zaposlitev. Istočasno se delavci v svobodni ekonomiji zavedajo, da nagrado za odlično opravljeno delo ponudijo le delodajalci, ki se borijo za najboljšo delovno silo – tako imajo delavci interes služiti delodajalcem s svojo energijo in z namenom.

Vse to je nasprotje tega, kar je obstajalo v socializmu Sovjetske zveze. Ta tragični poskus je dokazal, da različne oblike centralnega planiranja, glavne alternative kapitalistično organizirani ekonomiji, resno uničujejo družbeno sodelovanje, ki ga spodbuja trg.

Od svojih začetkov so zagovorniki socializma opevali njegove prednosti s humanitarnimi izrazi. Sam Karl Marx je v svojem Komunističnem manifestu zagovarjal nasilno revolucijo le kot predhodnico skladne družbe. »Namesto stare meščanske družbe s svojimi razredi in razrednimi nasprotji bomo imeli združbo, v kateri je svoboden razvoj posameznika pogoj za svoboden razvoj vseh.«

Materializem – temeljna obsodba kapitalizma moralnih kritikov – je bil v socialističnih režimih hujši, kot je bil kdajkoli v tržni ekonomiji.

Zadeve niso šle ravno v tej smeri.

Kjer je kraljevala socialistična organiziranost ekonomskega življenja, ta ni vodila v povečano družbeno sodelovanje, ampak prav v nasprotno – v propad civilne družbe in večjo odtujitev.

Ta pojav se je odvil v realnosti Sovjetske zveze in njenega vzhodnega bloka, od koder so se neverjetne in skrb zbujajoče novice o življenju pod totalitarnim režimom postopoma razkrile v dveh desetletjih po padcu komunizma. Odprava dobička ni zmanjšala sebičnosti, odpravila je zavore sebičnosti, ki jih zagotavlja kapitalistični sistem. Pomanjkanje kakršnihkoli spodbud za zadovoljevanje potreb kupcev je delavce v trgovinah in državnih podjetjih naredilo popolnoma ravnodušne do potreb potrošnikov.

V svobodni ekonomiji pohlep ni potreben za delovanje trga, toda istočasno lahko pohlepen človek izkoristi vse vrste družbenokoristnih načinov za potešitev svoje lakomnosti. Vsak zakonit in koristen izdelek ali storitev, ki ga lahko ponudi bolj učinkovito ali ustvarjalno kot njegovi tekmeči – to so lahko storitve visoko usposobljenega srčnega kirurga, storitve dobro vodenega čistilnega servisa ali nizke cene učinkovitega krovskega podjetja –, lahko omogoči pohlepnemu človeku,

Pri založba Družina je v sodelovanju z Inštitutom Karantanija in Fakulteto za poslovne vede Katoliškega inštituta v Ljubljani pravkar izšla knjiga *Zagovor svobodnega trga*, v kateri ameriški duhovnik in predsednik inštituta Acton v Michiganu **Robert Sirico** na podlagi družbenega nauka Cerkve navaja moralne razloge, ki podpirajo svobodno ekonomijo kot sredstvo v službi dostojanstva in svobode človeka. V času, ko pri nas znova dobivajo krila socialistične zamisli, je pomenljiv Siricov pogled na propadli družbeno-ekonomski eksperiment.

da obogati, medtem ko služi družbi na splošno. Za uspeh na teh področjih človeku ni potrebno biti pohlepen. Lahko imate le željo dosežati odličnost in omogočati dostojno življenje sebi in svoji družini. Drugi ljudje so lahko lakomni. Toda najbolj učinkovit način za človekovo nesorazmerno ljubezen do bogastva v ekonomiji prostega trga je na splošno podrejanje teh ljudi služenju drugim ljudem. Svojega pohlepa ne morejo zadovoljiti brez pomoči drugim.

V nasprotni vrsti ekonomije, takšni, kot je obstajala v Sovjetski zvezi, je bil za lakomnega človeka osnovni način za prilagajanje bogastva v vstopu na moralno pokvarjeni črni trg ali pa kariera po lestevici Komunistične partije, ki je bila odgovorna za organizirano kriminalno krutost in izkoriščanje v državnem obsegu.

Materialno pomanjkanje, ki so ga uprizorile komunistične ekonomije, ni vodilo v velikodušnost in nenavezanost na materialno lastnino. Namesto tega je pridobivanje osnovnih materialnih dobrin, potrebnih za preživetje, postalo glavna skrb za tiste, ki niso imeli sreče, da bi zasedli pomembne funkcije v komunistični partiji. Ljudje so imeli navado gledati drug na drugega kot na sredstvo za dostop do redkih dobrin. Vladala sta nepoštenost in cinizem. »Mi se pretvarjamo, da delamo, in vi se pretvarjate, da nas plačujete,« je bila pogosta šala.

Če povzamemo, je bil materializem – temeljna obsodba kapitalizma moralnih kritikov – v socialističnih režimih hujši, kot je bil kdajkoli v tržni ekonomiji. Prevlada materializma v socializmu je imela uničujoče posledice za duhovno življenje ljudi, ujetih v okvire socialističnega režima. Če nam je resnično mar za negovanje velikodušnosti in skrbi za druge, moramo spodbujati pozitivne ustanove, ki oblikujejo kulturo v svobodni družbi – ne loviti utopičnega ideala, ki se konča z zadušitvijo vzgibov, ki iz nas ustvarjajo človeška bitja.

Prevedla Sonja Trampuš

jezik me srbi

Janez Dular

Slovinci prehitevamo Angleže

Pred nekaj meseci sem na spletu prebral angleško futurološko zgodnico, ki kaže, da spričo naraščajoče gospodarske in politične moči Kitajske ter globalizacijskih procesov oživljajo Nostradamusove »prerokbe« o rumeni nevarnosti in z njo povezanim porazom evropske kulture. Zgodnica je po angleško duhovita, njena šaljivost pa je nekako kisla, govori namreč o tem, kako bodo v Angliji okoli leta 2050 izbruhnili javni protesti oziroma zahteve nestrpnih nacionalistov, da morajo angleški profesorji na oxfordski univerzi angleškim študentom predavati po angleško, ne po kitajsko.

Približno v istem času sem iz poročila Nacionalne agencije Republike Slovenije za kakovost visokega šolstva (Nakvis) izvedel za odziv slovenskih visokošolskih profesorjev na vprašanje o sprejemljivosti sporazumevanja v angleščini: brez besed so sprejeli tako možnost, »le na filozofski fakulteti je bilo izraženo izrecno nestrinjanje s tem, da bi pogovor potekal v angleškem jeziku«. V razpravljanju o tem se kot kompromisna rešitev predlaga možnost vzporednega izvajanja istih študijskih programov v slovenščini in v angleščini; slednje naj bi bilo sicer namenjeno tujim (izmenjavnim) študentom, vendar bi se zanj lahko odločali tudi slovenski (saj jih ne smemo diskriminirati!), to pa pomeni, da bi slovenski profesorji predavali v angleščini dejansko tudi slovenskim študentom. Predlog nove Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2013–2018 (prav zdaj je v državnozborni obravnavi) je s tako ureditvijo sprijaznjen, do nje pa naj bi prišli »s kakovostnimi vzporednimi programi in izbirnimi moduli, posebej oblikovanimi za izmenjavne študente, katerih predmete bi lahko izbirali tudi domači študenti«. V Sloveniji se torej že zdaj uveljavlja internacionalizacija, kakršni se bodo v Oxfordu morda približali čez trideset, štirideset let – z majhnim razločkom: pri nas ni protestov nestrpnih nacionalistov, na transparentih »veslovske ljudske vstaje« ni sledu sence zarje zahteve, da morajo slovenski profesorji slovenskim študentom predavati po slovensko, konkurenčna volilna programa kandidatov za novega rektorja ljubljanske univerze o tem problemu složno molčita.

V Delovih pismih bralcev smo pred kratkim spremljali zgodbo s podobnim začetkom, vendar z napovedjo drugačnega izida. Mag. Breda Rant je direktorja Zdravstvenega doma Ljubljana 3. junija pozvala, naj razloži, zakaj se njegova ustanova v javnem razpisu za prosta delovna mesta predstavlja z angleščino na prvem mestu (Community Health Centre Ljubljana), slovenščina pa je odrinjena na drugo mesto, kakor da bi šlo za uradni jezik angleške tretjerazredne kolonije. Direktor se je pri priči odzval in že naslednji dan smo v Delu prebrali njegov odgovor z opravičilom in pojasnilom, da sicer ne ve, kdo (kateri izmed prednikov na njegovem delovnem mestu) je avtor »zadevne nerodnosti«, da pa se on kot direktor zdravstvenega doma, kot Slovenec in kot državljan, z njeno kritiko glede napisa v celoti strinja. In napoveduje spremembo: »Zaradi zamudnih postopkov ter sprememb logotipa in posredno registracijskih sprememb se tega žal še nismo lotili, bo pa to seveda potrebno, kljub dodatnim stroškom, realizirati še letos.«

Po svoje je žalostno, da se moramo posebej veseliti tistega, kar bi moralo veljati za normalno.